

BEVEZETÉS

A nyelv saját törvényei szerint és a beszélők ösztönös, spontán nyelvalkotó tevékenységének eredményeként változó rendszer. Ennek megfelelően a nyelvi változások okai egyrészt magában a rendszerben, másrészt a társadalmi feltételrendszerben keresendők.

A nyelv egyes részrendszerei természetesen más-más módon tesznek eleget a változásokényszernek. Vannak olyan tulajdonságai, amelyek a nyelvi rendszer öntörvényű mechanizmusai alapján működnek, és a zárt rendszerekre vonatkozó elvek alapján írhatók le (ilyenek pl. a hangrendszerben bekövetkező, eléggé jól prognosztizálható változások), de kétségtelenül vannak olyan – úgynevezett rendszerfüggetlen – sajátosságai is, amelyek belső, nyelvrendszertani okokkal nem, csak külső (társadalmi, gazdasági) változásokkal magyarázhatók, illetve a társadalom megváltozott nyelvi kommunikációs és kifejezési igényeiben keresendők. A nyelv és a társadalom tehát egymást feltételező módon függenek össze, ezért a nyelvi változások adekvát magyarázatához nemcsak a nyelvi, hanem a társadalmi tényezőket is figyelembe kell venni.

Az utóbbi évtizedekben is a szókészleti, frazeológiai és a neveket érintő változások a leggyakoribbak és a legszembetűnőbbek. A rohamosan szaporodó új szavakat a nyelvet beszélő közösség életében bekövetkező változások, az ezek nyomán felbukkanó új tárgyak (pl. *érintőkártya, okostelefon, párapap, gyorsaszerelésű drótkadály*), új intézmények, szolgáltatások (pl. *kafetéria, magánnyugdíjpénztár, szeretetszolgálat*), új eljárások (pl. *zsebszerződés, bakancslista, kutyüböjt*), új cselekvések (pl. *punnyad, savaz, ekéz, kockul*), új minősítések (pl. *fapados, hatékonytalan, metroszexuális*), új jelenségek (pl. *mozaikcsalád, mamahotel, papabank, hamburgeradó, villámcsődület*), új foglalkozások (pl. *fejvadász, természetgyógyász, gasztroblogger*), új sportágak (pl. *sibalett, fallabda, ketrecharc*) megnevezésének kényszerítő szüksége hozza létre. A nyelvnek új elemekkel való bővülése a nyelv életének állandó kísérőjelensége. Az új szavak sorsa

meglehetősen kiszámíthatatlan. Megjelenésükkor – újszerűségük, szokatlanságuk következtében – általában ritkán találnak megértő fogadtatásra. Nyelvérzékünk gyakran berzenkedik, tiltakozik ellenük, és általában csak akkor békülünk meg velük, amikor már beilleszkednek a megszokott szavak közé. Pedig az új szavak nem okvetlenül elvetendők, megítélésük dolgában nem szabad csak (szubjektív, de hitelesnek vélt) nyelvérzékünkre vagy pillanatnyi hangulatunkra hagyatkoznunk. Bizonyos szavak, friss nyelvi adatok elterjedését és fennmaradását befolyásolja a közízlés, de elterjedésük, általánossá válásuk elsősorban attól függ, mennyire elégitik ki a nyelvhasználóknak a sikeres és gyors kommunikáció iránti igényét.

Természetesen nemcsak a lexémák szintjén (azaz a szókinszben), hanem az egész nyelvi rendszerben, tehát a fonológiában, a szóalakokban és még az erősen strukturált mondattani rendszerben is regisztrálhatók változások. A mindenkori nyelv tele van nyelvi változatokkal, nyelvhasználati módosulásokkal, ingadozásokkal. Hogy ezek közül a módosulások közül mit fogadnak el a nyelvközösség tagjai, melyekből lesznek a nyelv egészében polgárjogot nyerő, azaz szabályrendszerben rögzülő változások, arra nézve csak találgatni lehet. Az életképes kifejezések, szerkezetek minden bizonnyal benne maradnak, a többi pedig idővel átalakul vagy kihullik belőle.

A „Változó nyelvünk” című kis kötet a nyelvünk életében észlelt természetes (vagyis a beszélők ösztönös nyelvalkotó tevékenységének eredményeként spontán létrejövő) és mesterséges (azaz tudatos nyelvtervezői tevékenység eredményeként keletkező) változások, az új nyelvi jelenségek közül gyűjt össze egy csokorralalót az *Édes Anyanyelvünk* című folyóiratban 2005 és 2018 között megjelent írásaimból. Általános tapasztalat, hogy minden tudományos kutatás valamilyen talány megfejtésére irányul. Az az izgalom, amely a tudományos probléma megoldása, az alkotás folyamata közben megszállja és hatalmában tartja a kutatót, az leginkább a játékszenvedéllyel mérhető össze. Ezek a kis írások elsősorban a játszva tanító, (szándékaim szerint) a szórakoztató nyelvi ismeretterjesztést szolgálják. Abban a reményben íródtak, hogy eredményük, hozadékuk hasznos lehet: az olvasóba elültethetik, beletáplálhatják azt a kíváncsiságot, érdeklődést anyanyelvük iránt, amely alaposabb, elmélyültebb ismeretekig is elvezethet, fejleszthetik a nyelvi fantáziát, találékonyságot, esetleg hasznos eszközei lehetnek a szójelentéstani ismeretek terjesztésének

is. És mindeközben ismét meggyőződhetünk arról is, milyen végtelenül gazdag és változatos, színes és hajlékony, dallamos és képszerű *édesanya-nyelvünk*, azaz *édes anyanyelvünk*.

Budapest, 2018. március 24-én

H. Varga Márta